

HARFA (2)

ZÁKLADNÍ PŘEHLED PEDAGOGICKÝCH TÉMAT

(materiál určený zejména začínajícím učitelům základních uměleckých škol)

Autorka: MgA. Vendulka Vaňková

Duben 2013

PŘEDPOKLADY PRO HRU NA HARFU:

Jako u všech hudebních nástrojů je hlavním předpokladem CHUŤ HRÁT, což s sebou nese ochotu překonat různé překážky, např. :

- 1) BOLEST – první měsíce intenzivního cvičení přináší tvorbu puchýřů na bříškách prstů, teprve až si kůže přivykne, vzniknou mozoly, kterým již častý styk se strunou nevadí.
- 2) URČITÉ POČÁTEČNÍ NEÚSPĚCHY - chvíli trvá než si každý žák osvojí základní postavení rukou, správné držení nástroje, sezení u něho atd.
- 3) NEZÁŽIVNÁ PRSTOVÁ CVIČENÍ, bez kterých nelze postoupit dál a hrát hned od začátku krásné, ale obtížné skladby.

Ani na harfu se člověk nenaučí hrát bez tvrdé práce, bez pravidelného systematického cvičení , snadno, lehce a hned. V případě malých dětí je velmi důležitý zájem rodiny. Děti se mohou učit hrát na malé háčkové harfy od 5 let, ale zásadně pod dohledem rodičů. Předškolní dítě není schopno samo uhlídat správné držení rukou, správné sezení, správný rytmus a vůbec celou systematickou práci při domácí přípravě.

Další důležitou věcí je HUDEBNÍ NADÁNÍ, tedy sluch, rytmus a schopnost cítit frázování, samozřejmostí je znalost not. U malých dětí stačí ze začátku znalost not v houslovém klíči a postupně se přidávají noty v klíči basovém. Větší děti a dospělí žáci postupují rychleji, a tak znalost not v obou klíčích je nutná na začátku výuky. Avšak jen hudební nadání zdaleka nestačí, nadšení, zájem, píle a cílevědomost jsou mnohdy důležitější.

Nezanedbatelné jsou také FYZICKÉ PŘEDPOKLADY pro hru na harfu. Ideální jsou pohyblivé, měkké a přitom pevné prsty, schopnost jemné motoriky a vnímání nezávislosti obou rukou, ale i jednotlivých prstů. Délka prstů nerozhoduje, nutností jsou krátké nehty.

CO JE DŮLEŽITÉ NA POČÁTKU VÝUKY:

- První důležitou věcí je výběr vhodného nástroje. V dnešní době je nabídka harf na trhu velmi široká, pro děti je možno vybrat malé háčkové harfy, které mají přídavné nožičky a tak mohou s dítětem tzv. růst. V Praze sídlí pobočka francouzské firmy Camac (Ateliér Arpeggio), kde je možno vyzkoušet a samozřejmě i koupit harfy v deseti velikostech jak pro děti, tak pro dospělé a v různých cenových relacích. S rostoucím zájmem o háčkové harfy roste i počet stavitelů harf, takže je opravdu z čeho vybírat. Nejlepší řešení je zapůjčit si na zkušební dobu harfičku přímo v ZUŠ a pořizovat vlastní nástroj až po určité zkušenosti. Pro malé děti volíme harfy háčkové, mají nižší napětí strun a není nutno vynaložit tak velkou sílu pro tvorbu tónu, jako u harf pedálových. Většinou kolem 11. roku věku dětí (s ohledem na vzrůst) je možno přejít na harfu pedálovou. Záleží na rozhodnutí dítěte a také na finančních možnostech rodičů, protože pedálová harfa je náročná záležitost.

- Neméně důležité je správné držení těla a rukou při hře na harfu. Harfa se naklání k pravému rameni, ale nespočívá na něm plnou vahou, korpus přidržujeme stejnoměrně z obou stran koleny. Nutné je mít rovná záda, lokty držet mírně zvednuté od těla, sedět na kraji židle a její výšku zvolit tak, aby pravé ucho žáka bylo přibližně ve stejné úrovni jako zaoblený krk nástroje. Prsty se dotýkají strun první polovinou bříšek, ne úplným koncem prvního článku prstů, přibližně uprostřed harfy, ne příliš blízko desky, ani rámu. Palec se klade výš než ostatní prsty, o strunu se opírá proti sloupu harfy a rozezvučí ji tzv. POKLONKOU – zatlačí na strunu, ohne se v prstovém kloubu a co nejrychleji se napřímí a vrátí zpět, ostatní prsty zabírají za struny směrem do dlaně. Ramena jsou ve stejné výšce, při hře se nezvedají, pravá ruka se opírá o bok korpusu, levá se opírat nesmí.
- Další důležitou věcí na počátku výuky je zaujmout žáka. Kromě nutných, ale nudných prstových cvičení, nabídnout procvičování základních úhožů ve formě lidových písniček, známých filmových melodií a podobně. Neustále je třeba vštěpovat a kontrolovat přesný rytmus, dbát na kvalitu tónu, zdokonalovat se v četbě notového zápisu v klíči G i F a dodržovat určený prstoklad. Učitel by neměl žáka přetěžovat pro něho příliš obtížnými skladbami, výběr skladeb vychází z možností každého jednotlivého žáka a to od jednoduchých a krátkých k delším, složitějším a obtížnějším. Nejlepší je samozřejmě nabídnout několik skladeb podobné obtížnosti, žákovi je zahrát a nechat mu vybrat jednu dle jeho vlastního vkusu. Při hře na harfu by neměly být na ruku prstýnky ani náramky.

JAKÉ POSTUPY LZE POUŽÍT PŘI VÝUCE:

A) PODKLÁDÁNÍ

Od začátku výuky je nutné pečlivě kontrolovat postavení rukou na strunách, správné ohýbání prstů při tvorbě tónu, kdy síla vychází jen z jednotlivých prstů, nikoliv celé dlaně či předloktí. Jedním z nejobtížnějších prvků harfové hry je podkládání prstů ve stupnicových pasážích. Příklad : Stupnice C dur – 4. prst je připravený na struně C1, 3. prst na struně D1, 2. prst na E1 a 1. prst na F1 – čtvrtý až druhý prst odehraje a ještě než odehraje palec, 4. prst se rychle podloží spodem za připravený palec na strunu G1 a okamžitě ho následují ostatní prsty na struny A1, H1 a C2. Při podkládání se pohybují jen prsty, nikoli celá ruka. Snažíme se docílit vyrovnanosti prstů a to jak rytmické, tak zvukové, nejlépe používáním osvědčených „rytmů“, tedy pravidelným a přesným střídáním rytmizovaných útvarů nejlépe v technických pasážích a při cvičení stupnic.

B) PEDÁLY A HÁČKY

Další komplikací při hře na harfu jsou pedály u pedálové harfy a háčky u harfy háčkové. U pedálové harfy je 7 pedálů (každý má díky dvěma zářezům tři polohy), na pravé straně jsou umístěny směrem od středu pedály E, F, G, A a na levé (opět od středu) H, C, D. Při stavu pedálů ve výchozí poloze, je ladění harfy v C dur tónině, v prvním zářezu v C dur, ve druhém Cis dur. Od pedálů vedou sloupem harfy táhla do mechaniky na krku nástroje, sešlápnutím pedálu se struna nepatrně zkrátí a tím také

zvýší její zvuk o půltón. Pomocí pedálů se před začátkem hry nastaví výchozí tónina (např. Es dur – zleva do prava – D, C, Hes, Es, F, G, As) a pak se pedály používají během hry v případě posuvek u jednotlivých not. Problém spočívá v tom, že sešlápnutím např. pedálu E se změní všechna E na harfě, proto nelze hrát současně v levé ruce nota E a v pravé např. Eis. Taková situace se řeší enharmonickou záměnou a v pravé ruce se zahraje F.

Harfa háčková je laděna do tóniny Es dur (tzn. všechny háčky směřují dolů) a např. tóninu C dur vytvoříme tak, že zvýšíme o půltónu struny Hes, Es, As a to zvednutím příslušného háčku. Struny na každé harfě jsou barevně odlišeny, C jsou červená a F fialová, stejně tak háčky u háčkové harfy. Také zde se musí před začátkem hry nastavit háčky do dané tóniny a pak se během hry používají opět podle posuvek v notovém zápisu s tím rozdílem, že každá struna má svůj háček a zvednutím háčku se zkrátí a tedy zvýší o půltón pouze jedna konkrétní struna. Háčky se mění palcem a ukazováčkem levé ruky, pedály oběma nohama, oba způsoby vyžadují cvik a trénování.

C) DOMÁCÍ PŘÍPRAVA

Naprostou nutnou je pravidelnost a systematickosti domácí přípravy, kdy si žáci osvojí okamžité opravování vzniklých chyb, přehmatů, nerytmických partií, naučí se skladby cvičit po krátkých úsecích a celou domácí průpravu začínají postupným prohříváním prstů.

1) Hra stupnic

- a) Prstokladové – hrajeme jen dvěma prsty, prvním a druhým nebo druhým a třetím nebo třetím a čtvrtým prstem, nejprve zvlášť, později oběma rukama dohromady.
- b) Podkládané – nejprve používáme jen 3 prsty, později přidáváme podkládání pod 4. prstem.
- c) Protipohyb - cvičení nezávislosti rukou, kdy pravá ruka hraje stupnici směrem nahoru a levá opačně.
- d) V terciích a sextách – cvičení jiného způsobu vkládání a přípravy prstů, kdy levá začíná např. ve stupnici C dur na C1 a pravá ruka již na E1 a svým způsobem jedna druhé překáží

2) Hra akordů

Akordy „stroze“, arpeggio, rozloženě, malý a velký rozklad, nejprve trojzvuky, později čtyřzvuky a septakordy. Vše je možno cvičit v odlišných dynamikách, rozklady v různých rytmických útvarech nebo s cíleným vyražením jen určitého prstu apod.

3) Prstová cvičení

Prstová cvičení např. Erdeli, vedou postupně žáka ke zvládnutí specifických technických prvků harfové hry – již zmíněné podkládání ve stupnicových bězích, klouzání 1. i 4. prstu, etouffée (což je vlastně staccato v levé ruce), flageolety a bisbigliando (to je rychlé střídání dvou, tří nebo čtyř tónů v enharmonických změnách).

4) Etudy

Etudy používáme pro zvýšení technické vyspělosti, vybíráme obtížnost dle možností jednotlivých žáků.

JAKÉ NEJČASTĚJŠÍ CHYBY DĚLÁME:

Učitel musí velmi pečlivě kontrolovat správné sezení u nástroje, malé děti často nedosáhnou nohama na zem a proto musejí mít k dispozici podnožku podobnou, jako používají učitelé klavíru u svých žáčků. Doporučuji výšku asi 13 až 15 cm. Velká pozornost se musí věnovat správnému držení rukou, jakékoli zlozvyky odstranit hned v počátcích, protože po delším čase se již velmi těžko žáci špatných návyků zbavují. Naprosto zásadní je nutnost držet palce výš než ostatní prsty, jinak nelze zvládnout správně podkládání a sledovat, aby lokty byly mírně zvednuté, netisknout je k tělu. Další častá chyba je v postavení rukou – dbáme, aby žáci stavěli prsty do středu strun, tedy ani příliš nízko k desce, ani příliš vysoko k rámu harfy. Sledujeme správný princip tvoření tónu, prsty se neprohýbají a směřují do dlaně. Je třeba učit žáky správnému chování na pódiu, hudebník sólista musí působit sebejistě, ale přirozeně.

OBOROVÁ DIDAKTIKA:

ZPŮSOBY VÝUKY :

Pedagog musí rozvrhnout učební látku pro jednotlivé ročníky a přihlížet jak k technickým, tak i studijním schopnostem každého žáka, s ohledem na typ nástroje. Látka musí obsahovat technická cvičení, etudy a přednesové skladby všech stylových období a cílem je zvládnutí veškerých problémů nástrojové hry. Pro pedálovou harfu existuje v Čechách velké množství dostupné literatury, u harfy háčkové, která se u nás více rozšiřuje teprve posledních 10 – 15 let je situace horší. Často je nutno skladby pro háčkovou harfu mírně upravovat nebo získat ze zahraničí, kde má výuka hry na háčkovou harfu již letitou tradici.

Při výuce je třeba se věnovat také ladění harfy a vysvětlit její údržbu. Kromě zdokonalování technické úrovně hry (prstová cvičení, stupnice, akordy, etudy) a výběru přednesových skladeb, nezapomínáme také na cvičení hudební paměti a nácvik hry z listu, která je velmi obtížná vzhledem k používání pedálů či háčků pro změny harmonií. Velmi oblíbená je u žáků komorní hra, ať již s jinými nástrojovými skupinami nebo harfová dua, tria apod.

TRADIČNÍ A NOVÉ PŘÍSTUPY - NÁSTROJOVÉ ŠKOLY :

Doklad o výuce hry na harfu v Čechách se objevuje založením Pražské konzervatoře, tedy v roce 1808. Vzhledem k tomu, že technický vývoj harfy bezpedálové v harfu pedálovou s jedním zářezem a později se dvěma zářezy se uskutečnil ve Francii v nástrojařské firmě ERARD, rozšířila se s novou harfou i francouzská harfová metoda hry na tento nástroj. Během dvou století metodiku hry na harfu v Čechách pozměnily hlavně vlivy německé a pak samozřejmě význační čeští harfisté – pedagogové např. Hanuš Trneček, Bedřich Dobrodinský, Marie Zunová, prof. Karel Patras a Libuše Váchalová. Současní učitelé hry na harfu v Čechách jsou absolventy právě dvou posledně jmenovaných, význačných pedagogů dnešní doby a tak většina ZUŠ, Konzervatoří či Hudebních gymnázií postupuje již dle metodiky české harfové školy, do které samozřejmě každý z nich vkládá svoje vlastní myšlenky, zkušenosti a nápady. V posledních letech vyučuje na pražské AMU světově proslulá harfistka Jana Boušková, absolventka americké školy Indiana University, která přináší do české harfové školy prvky

amerického nebo chcete-li – světového způsobu hry na harfu. Prvotní metoda harfové hry z doby vzniku Pražské konzervatoře až k prof. Zunové vyžadovala striktní držení palce v pravém úhlu k dlaní a lokty zvednuté opět v pravém úhlu od těla, což bylo velmi nepřírozené a postupem času od tohoto názoru pedagogové upustili. Dnes tak striktní požadavky nejsou, nicméně zvednuté palce být musí, lokty stačí jen mírně, vše musí působit na žáky i na posluchače přirozeně.

V posledních 15 letech se stále více prosazuje harfa háčková, ať je to v základních uměleckých školách či v amatérském prostředí harfových nadšenců. Metoda hry je stejná jako u harfy pedálové, jen harmonické změny pomocí háčků a nikoli pedálů s sebou nesou jiný druh technických problémů.

VÝBĚR ETUD A PŘEDNESOVÝCH SKLADEB :

Prstová cvičení pro začátečníky volíme z běžně dostupných sbírek např. X. Erdeli, H. Trneček, A. Holý apod.

Etudy např. A. Kastner, A. Holý, F. J. Nadermann, E. Schuecker, N. Bochsa, F. J. Dizi, W. Posse, A. Zabel, J. Snoer, H. J. Zingel, E. Pozzoli a další.

Pro malé děti, které se začínají učit na háčkovou harfu doporučuji harfovou školy

D. Bouchaud: Golden Harp

P.Schlomowitz : Beginner´s Harp Book.

JAK MOTIVOVAT ŽÁKY:

Nejlepší motivací je účast na koncertech, třídních přehrávkách, různých soutěžích (bohužel pouze v zahraničí, v České republice stále ještě soutěž pro harfu nebyla vypsána), festivalech háčkových harf (maffet@seznam.cz - J. Šouflová) apod. Harfa se teprve dostává do povědomí širší veřejnosti a tak je nutné zaměřit se na co největší propagaci tohoto krásného nástroje právě organizováním různých setkání harfistů a harfistek ať profesionálních či amatérských.

KDE NAJDEME DALŠÍ INFORMACE:

POUŽÍVANÉ METODIKY HRY:

Metodika hry na harfu v českém jazyce, podle mých informací, není dostupná, zpracována byla mnoha světovými harfisty – pedagogy např. M. Grossi, H. Renié, C. Salzedo, F. J. Nadermann, A. Zabel, A. Holý, H. J. Zingel, M. Rubin atd.

Metodiku hry na háčkovou harfu zpracovali např. S. Woods, A.van Campen.

MOŽNOSTI DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ PEDAGOGŮ:

K tomu účelu slouží různé kurzy, semináře, přehlídky, harfové dílny, velkou inspirací jsou Harfové kongresy, které se konají každé 3 roky - vždy v jiné světové metropoli.

Zajímavé informace můžeme najít na

www.harpblog.info

www.celticharpe.com

www.harpeboutique.com